

Iskolapad vagy online oktatás?

Összefoglalás: Az elmúlt években az élet valamennyi területén változások történtek, különösen igaz ez az oktatásra is. Először a pandémia miatt vált szükségessé, hogy alkalmazkodjunk egy új helyzethez, hiszen az iskola helyett az online tér vált az oktatás helyszínéül, majd a gazdasági körülmények megváltozása okán következett be ismét ugyanez, több felsőoktatási intézményben. Az oktatás két elemi szereplője, tanár és diák az iskolai keretek között sokféleképpen találkozik, azonban az online tanítási-tanulási környezet befolyásolja a két fél viszonyát, együttműködését, valamint testi és lelki következményei sem elhanyagolhatók. A tanulmányban több aspektusból vizsgáljuk a jelenléti és online oktatást, valamint a tanárookra és diákokra gyakorolt hatását rövid és hosszú távon.

Kulcsszavak: Online oktatás, jelenléti oktatás, tanári szerepek.

* Dunaújvárosi Egyetem,
Tanárképző Központ
E-mail: csernepm@uniduna.hu

Bevezetés

Számos változás következett be életünk megannyi területén az elmúlt évek alatt, nem volt ez másként az oktatásban sem. Kezdetben a pandémia miatt vált szükségsszerűvé, hogy azonnal alkalmazkodjunk az új élethelyzethez, hiszen az iskolák kapui hónapokra bezárni kényszerültek, az oktatás új helyszíne az online tér lett. 2022 őszén az ország több felsőoktatási intézményében következett be ismételten ugyanez, a gazdasági körülmények megváltozása miatt. Volt olyan egyetem, ahol már a szorgalmi időszak végét sem várták meg és az oktatási épületek, illetve kollégiumok részleges vagy teljes bezárásával, az iskolai szünetek, valamint a tanév rendjének módosításával próbálták áthidalni a gazdasági nehézségeket. A pandémia időszaka alatt kidolgozott és továbbfejlesztett tananyagok segítségével így leginkább online formában, de az oktatás mégis működőképesen zajlott.

A digitális pedagógia lehetőségei az oktatásban

[1] Benedek A. (Szerk.) (2008): *Digitális pedagógia. Tanulás IKT-környezetben*. Budapest: Typotex.

[2] Kis-Tóth L.–Lengyelne Molnár T. (2014): *IKT-innováció*. Eger: Líceum Kiadó.

[3] Molnár Gy. (2008): Az IKT-val támogatott tanulási környezet követelményei és fejlesztési lehetőségei. *Szakképzési Szemle*, Letöltés dátuma: 2022. 09. 08. forrás: <http://www.mszt.iif.hu/documents/szsz0803-molnar.pdf>

[4] Szűts Z. (2020): A digitális pedagógia jelenségei és megnyilvánulási formái. *Új Pedagógiai Szemle*, 2020., (5–6.). Letöltés dátuma: 2022. 10. 12. forrás: <https://upszonline.hu/index.php?article=700506007>

A digitális technológia állandó fejlődése hatással van nemcsak mindennapjainkra, de áthatja és átalakítja a pedagógiai munkát az oktatás valamennyi színterén. A digitális eszközök nagyfokú elterjedése miatt nemcsak a szülőknek és az informatikatanároknak, illetve digitális kultúra tanároknak van nagy felelőssége, hanem magának az iskolának és valamennyi pedagógusnak is. A gyerekeknek meg kell tanítanunk saját életkoruknak megfelelően ezen eszközök megfelelő használatát és azt, hogy milyen módon válhatnak hasznossá számukra akár a tanulásban, akár a hasznos időtöltés során, sőt arra is, hogy miként tudják kiszűrni a számukra releváns és valid információkat, valamint megvédeni magukat ebben a sokszor veszélyes digitális környezetben. A szülőket támogatva a mai pedagógusoknak egyfajta látásmódot is ki kell alakítania valamennyi tantárgyhoz kötődően a digitális világgal kapcsolatban. A mai szülőknek be kell építeniük a nevelési elveikbe, szemléletmódjukba, értékrendjükbe, úgy, hogy életkorukból adódóan nincsen minta előttük, hiszen ők az első generációja annak a szülői csoportnak, akik ilyen kihívással állnak szemben.

A Covid-világjárvány előtt is létezett a digitális pedagógia, hiszen az IKT-eszközök térhódítása változásokat hozott a tanítási-tanulási folyamatban az 1990-es évektől, de a pandémia kitörése miatt kizárólag az osztálytermen kívüli online tér vált az oktatás egyedüli helyszínévé, de csak kevesen ismerték a digitális pedagógia elméleti hátterét. A nemzetközi és hazai publikációkban [1, 2, 3, 4] többféle megfogalmazás jelent meg, ugyanakkor a digitális pedagógia egy folyamatosan változó jelenség, melyre többek között hat az informatika fejlődése, a környezeti kultúra és gazdaság, az információs társadalom, de legfőképpen a média, az internet térhódítása és azon belül is a közösségi médián belüli kommunikáció. A Nemzeti Alaptanterv elvei között ehhez igazodó számos változás következett be. Az előbb említett tényezők pozitív hatását érdemes kihasználni, vagyis a digitális pedagógia számos eleme támogatja a tanulói kreativitást, segítséget nyújt és a tágabb lehetőségek körében ugyanakkor az ismeretek gyorsabb megszerzésére, de ezzel párhuzamosan hatékonyabb együttműködést tesz lehetővé a társakkal, elősegíti az oktatási folyamatok kialakulását, az egymástól való tanulás lehetőségét.

A digitális pedagógia a tanulók hibázásra, tévedéseire nem negatívumként tekint, hanem egyfajta kísérletezésre, mely során számos tekintetben fejlődnek, a problémamegoldási képességük javul, jobban átlátják és aktívan részt vesznek az egyes folyamatokban, korábbi ismereteik még inkább megerősödnek, ezáltal még hatékonyabbá válik maga a tanulási folyamat.

Az intézmények egy része a blended learning oktatási formára való áttállással próbálta átvészelni a gazdasági nehézségekkel teli időszakot, mely tulajdonképpen nem más, mint a hagyományos osztályteremben történő oktatás ötvözve a távoktatás elemeivel. Míg a hagyományos oktatásban a főszerepet a kommunikáció tölti be, addig a távoktatás során számos módszert és eszközt alkalmazhatunk egyszerre. Sok előnye mellett talán a legfontosabb, hogy a tanulók saját tempójukban tudják elsajátítani a tananyagot, időben és térben is egyéni tanulási utakat bejárva. Hátránya lehet azonban, hogy a pedagógusnak kevésbé van lehetősége irányítani a tanulók tevékenységét.

A tanár itt is egyfajta koordinátori szerepet tölt be, azonban nehezebben megvalósíthatók az egyes munkaformák alkalmazása – például a csoportmunka vagy a páros munka –, a jelenléti oktatásban való megvalósításhoz képest, holott ez számos társas kapcsolatra és a kommunikációra és pozitív hatással lehet.

A távoktatási formák közül az e-learning jelenleg a legelterjedtebb, melyet leginkább a felsőoktatásban és a nonformális tanulásban alkalmaznak. Csupán az osztálytermen kívül, a virtuális térben történik az oktatás, de ugyanakkor támogatja az osztálytermi tanulást is. Több típusa is létezik, melyek közül most csak kettőt említenék meg: valós idejű online oktatás és az aszinkron online képzések módszere.

A valós idejű online óratartás során megvalósítható a frontális ismeretátadás mellett a feladatok kiadása és ütemezése, valamint az egyéni vagy kis csoportos konzultáció is (például a Microsoft Teams, vagy a Zoom ingyenes platformokon). Az aszinkron online oktatás lényege, hogy a tanár által már korábban elkészített oktatóvideók vagy előre feltöltött tananyagok, tanulási segédletek, gyakorló feladatok, tesztek, diasorok megtekintését követően a diákok valamilyen formában – online vagy jelenléti módon – konzultálhatnak akár egymással akár a tanárral, illetve a tanár visszajelzést kaphat a tanulók tudásáról jelenlétben vagy online formában megvalósított számonkérések segítségével. Előnye, hogy időtől és helytől független a tanítási-tanulási folyamat nagy része, hátránya ennek a módszernek, hogy nagy mértékben támaszkodik a tanulók pozitív tanulási motivációjára.

A Dunaújvárosi Egyetemen 2006 óta hatékonyan működik a digitális technikák és technológiák alkalmazása a Moodle-rendszeren keresztül, ahol is elektronikus tananyagok, tematikusan összeállított polimédia-anyagok, gyakorló feladatsorok, önellenőrző tesztek segítik a hallgatókat a tantárgyak teljesítésében és a tanulmányi előmenetelükben. [5, 6]

[5] Bacsa-Bán A. (2022a): A teljes körű online oktatás első tapasztalatai hallgatói és oktatói szempontból. In: Bacsa-Bán Anetta: *Hozzáadott érték: egy felsőoktatási intézmény képzéseiben*. Dunaújváros: DUE Press. pp. 99–136.

[6] Bacsa-Bán, A. (2022b): Higher Education in Hungary in the Time of the Pandemic. In: *ANDRAGOSKA SPOZNANJA*, 28., (1.), pp. 25–42.

[7] Szűts Z. (2020): *A világháló metaforái*. Budapest: Osiris.

[8] Trencsényi L. (1988): *Pedagógus-szerepek az általános iskolában*. Budapest: Adadémiai, pp. 39–62.

A digitális pedagógia elméletének alapelvei a tanítás és tanulási folyamatban: a tervezett, a kontrollált és a tudatos eszközhasználat. [7]

A tanterem továbbra is az oktatás helyszíne és ezt nem felváltják, hanem kiegészítik a digitális platformok és online kommunikációs technológiák. A tanítási-tanulási folyamat során az online térben is ugyanazon célok fogalmazódnak meg, az új ismeret átadásán túl, mint a tanteremi oktatás esetén: viselkedés formálása, kommunikáció, empátia, tolerancia, kooperáció biztosítása, meghatározott jártasságok és készségek kialakulásának biztosítása, a személyiségnek tudatos formálása, képességek optimális fejlesztése.

Ahhoz, hogy a tanóra azon didaktikai feladatai is megvalósuljanak, vagyis, hogy a diákok figyelmét az oktató fel tudja kelteni, motivációjuk felébredjen olyan személyiségjegyekkel kell, hogy rendelkezzen, melyek az online formában történő órartartás esetén is hat a diákokra. Különösen nehéz ezeket megvalósítani, ha személyesen az adott tanulói csoporttal még nem találkozott az oktató. A további didaktikai feladatok, mint például az óra céljának meghatározása, az előzetes ismeretek felmérése, felidéztetése, az új ismeretek bemutatása, kielemezése, a fogalomalkotás, következtetések levonása, a megtanult ismeretek rendszerezése és rögzítése és a visszacsatolás a tanteremi órataráshoz hasonlóan történik, ugyanakkor belátható az már a pandémia alatt szerzett tapasztalatok alapján is, hogy ezen folyamat alatt a legnehezebb a diákok figyelmének, érdeklődésének fenntartása. Hiszen nem feltétlenül látjuk a diákok gesztusait, testbeszédét, arckifejezésüket sem.

A tanári szerepek változása

A digitális világ változása a tanári szerepekre amúgy is nagy hatással volt, hiszen míg a 20. századi tanármodell szerint az oktató egy tudóstanár szerepét töltötte be, és ekkor még a fő cél tudás átadása volt, addig a 21. században a tanári tevékenység leginkább facilitátori, a tanár segítő, ösztönző szerepet tölt be. A rendszerváltás óta a tanári szerepek megváltoztak, de ez a koronavírus-járvány miatt mind inkább átértékelődött. Trencsényi László 1988-ban megjelent írásában a tanárszerepet három jól szétválasztható területként definiálja: nevelői, szaktanári és adminisztratív feladatok ellátásával azonosítható szerep [8]. Ezeket a szerepeket párhuzamosan, vagy váltogatva kell a pedagógusnak teljesítenie, amik egymással gyakran konfliktusba is kerülhetnek.

Megjelentek a menedzseri, a szolgáltatói, a mentori, a mentálhigiénés és kreatív-alkotó szerepkörök. Fontos azonban kiemelni, hogy a digitális pedagógia küldetése a pedagógusok támogatása abban, hogy ezeknek az új szerepeknek mind inkább meg tudjanak felelni. Ennek azonban az a veszélye is megvan, hogy a kényszerűségből bekövetkezett az oktatási forma megváltozása, a tanulók és a tanár között tovább növelheti az úgynevezett digitális szakadékokat.

Az új típusú tanítási módszer alkalmazása, valamint az informatika és az IKT-eszközök fejlődése az iskola rendeltetésének újszerű meghatározását vonta maga után, hiszen a tudás megszerzését már nem csak az iskola biztosítja. Az új technológiák mellett újabb kirekesztő elemek jelenhetnek meg – például a digitális írástudás hiánya és a szociális helyzet – ugyanakkor új tanítási módszerek formálódhatnak például a nyelvtanulás terén, vagy a fejlesztő programok használata révén. Előtérbe kerül a kreativitás, az egyéniség megmutatkozása, az önállóság fontossága.

A korábban említett nehézség mellett, a digitális oktatás további negatív hozadéka az, hogy a tanulóknak jóval kevesebb kapcsolata van diáktársaikkal és tanáraikkal. Ezáltal a szociális készségek romlása is bekövetkezhet, illetve további testi és lelki következményei is lehetnek, romolhat a tanulmányi teljesítményük, a mentális és fizikai egészségük is.

Mindenképpen fontos itt megemlítenünk a digitális oktatás pozitív következményeit is: a tanároknak és a diákoknak sem megy el az ideje az iskolába való utazással és szinte szükségszerű, hogy változatosabbá váljanak a tanárok tanítási módszerei is. A tanulók tanulási tevékenysége is módosul, hiszen az okoseszközök elősegítik a tanulási folyamatot azáltal, hogy mindig elérhető és használható számukra az amúgy is a mindennapok során nagy szerepet betöltő okostelefonjuk, és az egyes platformokon megtartott órákról felvétel készíthető, így egy esetleges hiányzás esetén a felvétel bármikor visszanezézhető. Az interaktívabb órátartás a verbális és vizuális megértést segíti elő, így a változatosabb órátartás az egyénre szabott tanulási módokat is támogatja, ezáltal a tanulókat egyéni sikerélményhez is könnyebben hozzájuttathatja. Tanári oldalról viszont a másokkal való együttműködés lehetőségét teremti meg, valamint segíti a szakmai fejlődésüket.

Összegzés

Írásunkban szerettünk volna egy átfogó képet adni azokról a módszertani változásokról, melyeket az utóbbi években bekövetkezett tanári szerepváltozások hoztak magukkal. Az elmúlt időszakban továbbra is megerősítést nyert az, hogy még a felsőoktatásban sem váltható ki a tanári jelenlét bármely módszer alkalmazásával. Az viszont rendkívül fontos, hogy technológiai fejlődést nyomon követve, a rendelkezésünkre álló programok, módszerek, technikák, platformok adta lehetőségeket kihasználjuk, mintegy

kiegészítéseként a tanári munkánknak. Ezeknek a lehetőségeknek a tudatos alkalmazása, valamint a technika fejlődése és az egyre bővülő digitális erőforrások bővülése és elterjedése nem csak a diákokat ösztönzik az életen át tartó tanulásra, hanem a tanártól is elvárt a digitáliskompetencia-fejlődés.

Összefoglalásként elmondható, hogy a digitális oktatás alkalmazása lehetőséget teremtett az oktatásban a paradigmaváltásra és ez bizonyos mértékig szükségszerű is volt, hiszen a tények, adatok közlése helyett a képességek és kompetenciák fejlesztésére kellett fókuszálni, az egyszeri tankönyvi tudás átadását a Life Long Learning szemlélet követte. A tanulás már nem homogén csoportban történik, hanem rugalmasan, személyre szabott igények figyelembevételével, ezáltal a frontális oktatást felváltotta az oktatási módszerek változatos alkalmazása is. Reményteli a jövőre nézve, hogy az oktatási módszerek átalakulása megteremtette a blended learning lehetőségét és hosszú távon az egyik megoldás is lehet a szelektív iskolák átalakulására és elősegíti a komprehenzív iskolák kialakítását is.

